

Bojan Avramović
Tutori: Svetlana Stefanović i Vojislav Milošević
Evropski pokret u Srbiji

UTICAJ MOBILNOSTI NA STAVOVE MLADIH LJUDI U SRBIJI

Uvod

Dobro je poznato da politička i socio-ekonomska situacija u Srbiji tokom devedesetih godina dvadesetog veka i u prvoj deceniji dvadesetprvog nije bila svetla. Činjenica je, da je tokom tih dvadeset godina Srbija bila učesnik ratova, zemlja pod sankcijama koje su podrazumevale potpuni međunarodni ekonomski embargo, a kretanje građana Srbije je sve do kraja 2009. godine bilo ograničeno. Neminovno je da takve okolnosti dovode do dalekosežnih negativnih posledica. Izvesna vrsta izolacije zemlje onemogućavala je slobodno kretanje ljudi, roba i usluga, dok su od strane političke i intelektualne elite preko sredstava javnog informisanja plasirane neistine o nepravednom odnosu pojedinih zemalja prema Srbiji. Sve ovo za posledicu ima iskrivljenu percepciju građana Srbije prema načinu života u zemaljama Evrope i sveta. Neistine o odnosu određenih zemalja prema Srbiji se mogu čuti i danas, posebno sa aspekta takozvanog uslovljavanja kako bi naša zemlja postala članica Evropske unije. U pomenutom, ne tako kratkom vremenskom periodu odrastale su generacije koje upravo privode svoje školovanje kraju i koje bi trebale da budu nosioci socio-ekonomskih promena u narednih dvadeset godina, a među kojima većina nisu imali priliku da putuju van granica svoje zemlje, a istovremeno su bili podložni opštim stavovima javnosti koji se kreiraju u vrhovima političkih partija. Pretpostavljamo da mladi ljudi koji su imali priliku da putuju mogu jasnije da sagledaju prednosti i mane života u inostranstvu u odnosu na Srbiju. A takođe, želimo da ispitamo u kojoj meri se menjaju stavovi mladih ljudi pre i posle putovanja u neke od zemalja Evropske unije, čiji deo i Srbija jednog dana želi da postane.

Mobilnost

Pojam mobilnosti mladih podrazumeva obrazovnu, kulturnu i turističku pokretljivost, kao i međunarodnu saradnju i razmenu. Mobilnost obezbeđuje otvorenost u komunikaciji sa drugim društvima i kulturama, što uključuje poznavanje, tolerisanje i poštovanje međusobnih različitosti. Pored socijalnog učenja kroz interkulturalni pristup, mobilnost omogućava razmenu ideja i obogaćivanje iskustava. Jer poznato je da putovanja oplemenjuju čovekov duh. Kontakt sa novim sredinama, drugačijim kulturama i novim ljudima stvara otvorene i radoznale mlade ljude bez predrasuda.

Pokretljivost mladih u Srbiji otežavaju loša materijalna i socijalna situacija, nepostojanje adekvatne infrastrukture, sporost reformi u društvu, ograničenost slobode kretanja i dr. Loša materijalna i socijalna situacija prouzrokovala je inertnost među mladim ljudima, doprinela širenju nacionalizma i ksenofobije i rezultirala nezainteresovanošću mladih na polju pokretljivosti, komunikacija i razmene iskustava. Dok je dugogodišnja zatvorenost društva dovela do neintegrisanosti mladih u evropske tokove.

U današnjem društvu, mobilnost postaje sve značajniji društveni fenomen. Kretanja su uglavnom izazvana ekonomskim, političkim, turističkim, obrazovnim razlozima, i njihov uticaj je takav da oblikuje svet u kome živimo.

Uzroci (ne) mobilnosti mladih u Srbiji

Mladi ljudi koji studiraju na univerzitetima u Srbiji, i koji bi trebalo da budu nosioci razvoja ove zemlje u godinama i decenijama koje dolaze, silom društvenih prilika nisu imali mogućnosti da proteklih godina putuju izvan zemlje, a mnogi jedva da su videli još neki grad osim rodnog.

Studije koje su sprovedene među učenicima starijih razreda srednje škole i studentima prve dve godine fakulteta, univerziteta u Srbiji, pokazale su da su mladi veoma svesni činjenice da su putovanje i upoznavanje sa širim okruženjem retke vrednosti koje oni najviše cene i koje im nedostaju.

Mladi smatraju da su ih godine pod sankcijama, ratovima, siromaštvom i ekskomunikacijom od ostatka sveta onemogućile da rade stvari koje su obične i koje su im potrebne da bi se razvili, a to su između ostalih i putovanja, i upoznavanje sa drugim zemljama, nacijama, kulturama i običajima.

Vizni režim je bez sumnje, jedna od najvećih prepreka mobilnosti mladih, ali i svih građana/građanki Srbije. Takođe, to je samo jedan deo procesa približavanja Srbije Evropskoj uniji i ne može se tretirati kao izolovan proces. Evrointergacije kao proces, u Srbiji počinju petooktobarskim promenama 2000. godine.

- Prvi korak ka ukidanju viza za građane Srbije počeo je novembra 2006. godine kada je Savet EU usvojio mandat za pregovore o sporazumima o viznim olakšicama i readmisiji sa Srbijom.
- Već 16. maja 2007. predstavnici srpske vlade i Evropske komisije u Briselu parafiraju Sporazume o viznim olakšicama i o readmisiji, koji će omogućiti da se besplatno odobravaju vize studentima, naučnicima, poslovnim ljudima i još nekim kategorijama građana Srbije.
- A 18. septembra 2007. godine potpisuju Sporazum o viznim olakšicama i Sporazum o readmisiji između Evropske zajednice i Republike Srbije.
- Dve godine kasnije 30. novembra 2009. godine Savet Evropske unije je objavio dokument o viznoj liberalizaciji za zemlje zapadnog Balkana.
- Dok je 19. decembra 2009. godine stupio na snagu bezvizni režim sa EU. Građanima Srbije od tada nisu potrebne vize da bi putovali u 25 zemalja članica Evropske unije, kao i u tri zemlje koje nisu članice EU, a koje su deo Šengenskog prostora (Island, Norveška i Švajcarska).

Pored vizne liberalizacije, drugi važan uzrok ne mobilnosti jeste teška ekonomska situacija u Srbiji, koja za posledicu ima visoku stopu nezaposlenosti. Pozadina ove negativne uzročno – posledične veze su pogrešne političke odluke, donošene dugi niz godina.

U prilog gore navedenom svedoči analiza iz 2008. godine koju je sprovela agencija "Global Project Agency" u univerzitetskim gradovima u Srbiji, sa srednjoškolcima i studentima, pruža sledeće rezultate. Većina učesnika istraživanja putuje najčešće jednom do dva puta godišnje. Ova putovanja uglavnom predstavljaju letovanja. Srednjoškolci su u velikoj meri vezani za roditelje i ređe putuju sami, tj. sa svojim društvom, izuzev na ekskurzije. Studenti svoja inostrana iskustva stižu mahom na studentskim ekskurzijama, a sporadično se putuje i za Novu godinu ili nekim drugim povodom (seminari). Studenti nisu ograničeni roditeljskim odlukama poput srednjoškolaca, ali velika većina svoje finansije i

dalje dobija od roditelja, te su na taj način posredno ograničeni u izboru destinacije za putovanje. Cena je jedan od glavnih faktora koji opredeljuju za određenu destinaciju. Očekuje se da destinacija na koju se putuje zadovolji potrebe mladih za izlascima i dobrim provodom uz pristupačne cene. Najinteresantnija su, po pravilu, putovanja sa društvom, odnosno grupom koja obično broji 4-6 članova. Rado se putuje i sa partnerom.

Najčešće se putuje autobusom, nešto ređe vozom i to uglavnom unutar zemlje, a najređe se koristi automobil. Prednost se daje, na prvom mestu autobusima, jer putovanje autobusom predstavlja optimalan odnos cene i drugih parametara kvaliteta putovanja (brzina, pouzdanost). Učesnici nisu dovoljno upoznati sa mogućnostima putovanja železnicom u inostranstvu. Železnica je, generalno, manje popularna kao opcija zbog iskustva koje ispitanici imaju sa domaćim železnicama (sporost, nedostatak grejanja i higijene). Za dalje destinacije, koristi se avion, ali se ovo sredstvo putovanja doživljava cenovno nepristupačnim.

Putovanje mladih je važan deo sazrevanja i upoznavanja života, s izuzetno bitnim osećajem slobode. Omladinska putovanja bi trebalo da budu pristupačna, jer treba imati u vidu finansijski ograničene mogućnosti. Interesovanja mladih tokom putovanja su različita. Zabava i izlasci su na prvom mestu takvih interesovanja. Međutim, postoji potreba kod mladih i za edukativnim sadržajima, te bi rado posećivali i kulturno-istorijske znamenitosti.

Navedeni razlozi, kao i potpuno destimulišuća ekonomsko – politička situacija mladih ljudi u Srbiji, predstavlja glavni motiv istraživanja. Te su pitanja koja se logično nameću: U kojoj meri sežu posledice nenadoknadive štete koja je naneta izolacijom u tako dugom vremenskom periodu? Koliko putovanja utiču na profesionalne planove? U kojoj meri se pod uticajem putovanja menjaju stavovi o prednostima i manama života u nekim državama? Kako razumeti mobilnost i kako je promovisati u Evropi danas?

Putujemo u Evropu

Projekat Putujemo u Evropu motivisan je evidentnim neiskustvom mlade generacije u pogledu poznavanja Evrope "iz prve ruke". Projekat se realizuje pod pokroviteljstvom Evropskog pokreta u Srbiji od 2005. godine do danas. Suština projekta Putujemo u Evropu je omogućiti najboljim studentima sa univerziteta u Srbiji, Inter-rail karte za putovanje Evropom prema sopstvenom izboru. U ovom projektu je od 2005. – 2011. godine učestvovalo 1170 studenata, koji su imali priliku da putujući Evropom između 20 i 30 dana steknu nova iskustva i upoznaju kulture i ljude iz zemalja koje do tada nisu imali prilike da posete.

Primetno je da mladi više ne žele samo da slušaju o Evropi, već žele da je upoznaju neposredno i formiraju svoje lične utiske. Takođe, direktan susret sa Evropom je jedini način da se kreira prava slika o geopolitičkom okruženju, koja je oslobođena iracionalnih predrasuda, nerealnih očekivanja i nekritičke glorifikacije. Upravo ovo su razlozi koji su pomogli da ovaj projekat živi i razvija se.

Ciljevi projekta Putujemo u Evropu su: omogućavanje neposrednog susreta i upoznavanja mladih sa EU, kao i popularizacija evropskih ideja i vrednosti u Srbiji. Ova akcija je i snažna promocija obrazovanja kao validnog puta ka uspehu u životu.

Činjenica je da u ovom trenutku životni standard većine građana u Srbiji, posebno studenata ne dozvoljava realizaciju želja za čestim putovanjima. Projekat je baziran na ideji da se ovaj problem na neki način reši tako što će doprineti integraciji mladih u Evropu na najlogičniji, spontan i efikasan način.

Istraživanje

Kao učesnik programa i sam suočen sa problemima sa kojima su se prethodne generacije susretale, a nažalost još uvek se susreću, navelo me je da uz pomoć projektnog tima Putujemo u Evropu sprovedem istraživanje, kako bismo došli do zaključaka koliko mobilnost – upoznavanje iz prve ruke sa gradovima Evrope, slobodnim putovanjem po zemljama Šengen zone – utiče na promenu stavova, razbijanje predrasuda, stereoptipa i koliko se način života razlikuje između Srbije i zemalja EU.

Način istraživanja

U istraživanju je učestvovalo 175 ispitanika – učesnika u projektu Putujemo u Evropu od 2005 – 2011. godine. Od ukupnog broja 105 ispitanika je na svoje putovanje išlo u periodu do 2010. godine i oni su popunjavali samo jedan upitnik. Dok su preostalih 70 studenata učestvovali u projektu 2011. godine i popunjavali su dva različita upitnika. Jedan pre polaska na put i jedan po povratku sa putovanja. Konačni uzorak činilo je 56 muškaraca i 119 žena.

Popunjavanjem anketa koje sadrže po 11 pitanja dobijeni su odgovori koji su svrstani u dve kategorije. U prvoj kategoriji su podaci koji su dobijeni od učesnika u projektu do 2010. godine, kojim se procenjuje percepcija mladih ljudi koji su putovali u zemlje EU, prema životu u zemljama koje su posetili. I u drugoj kategoriji, su poređeni odgovori dobijeni pre i posle putovanja, studenata koji su učestvovali 2011. godine. Na taj način se vrši procena u kojoj meri su promenjeni stavovi učesnika u projektu, nakon što su imali priliku da iz druge perspektive sagledaju način života u evropskim zemljama.

Statističke metode - u analizi podataka primenjeni su postupci deskriptivne statistike (aritmetička sredina, standardna devijacija, frekvence i procenti). Kao i komparativna analiza kojom je vršeno poređenje odgovora studenata pre i nakon putovanja.

Rezultati istraživanja

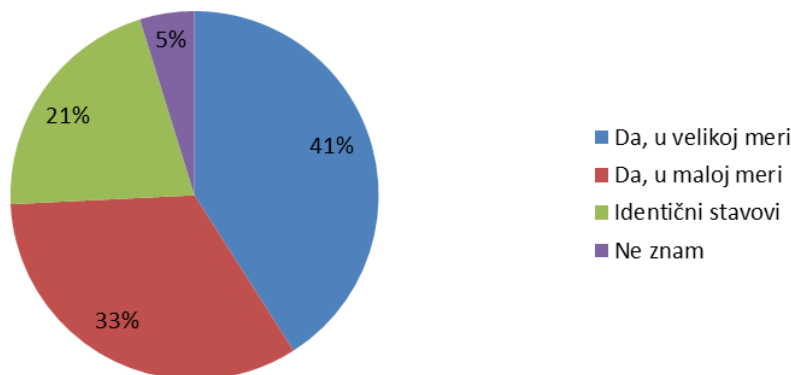
Jasno je da se od 2000. godine stavovi i svest građana Srbije o evropskim idejama menjaju u pozitivnom smeru. Ali s obzirom na trenutno stanje Srbije u pregovorima za dobijanje kandidature za ulazak u Evropsku uniju, pomenute promene se ne događaju adekvatnom brzinom. Smatramo da se većom mobilnošću mladih može uticati na stvaranje objektivne slike o prednostima i manama života u zajednici te vrste.

Između ostalog, jedan od ciljeva istraživanja je i unapređenje projekta Putujemo u Evropu kroz neposrednu evaluaciju promena koje su usledile kod učesnika projekta a čija identifikacija je sprovedena anketama koje su ispunili. Takođe, svrha dobijenih odgovora je i uvid u percepciju mladih građana Srbije koji su tokom 3 – 4 nedelje putovali Evropskim kontinentom. Odnosno, procena u kojoj je meri putovanje ove vrste uticalo na formiranje drugačijih stavova po određenim pitanjima.

Prvi deo istraživanja bavi se ocenom postojećih stavova fakultetski obrazovanih mladih ljudi u Srbiji, prosečne starosti 26,2 godine. U ovom delu istraživanja učestvovalo je 105 studenata, od čega su 37 bili muškarci, a 68 žene.

Osnovna hipoteza da putovanje i upoznavanje do tada nepoznatih kultura utiče na promenu stavova potvrđeno je u potpunosti. Preko 70% ispitanika se izjasnilo da je putovanje uticalo na promenu njihovih stavova u vezi života u zemljama EU, od čega 41% smatra da je putovanje uticalo u velikoj meri, a 33% uočava mali uticaj. Ovi rezultati u potpunosti potvrđuju tvrdnje o razornom uticaju na formiranje stavova u izolovanim sredinama, odnosno potrebu ljudi da se druže i razmenjuju znanja i iskustva.

Uticaj putovanja na promenu stavova u vezi života u zemljama EU

Grafikon br. 1 – Stepen promene stavova pod uticajem putovanja u vezi života u zemljama EU

U oceni prednosti i mana života u nekim od zemalja EU jasno su se diferencirale 3 grupe država:

- U prvoj grupi su Nemačka i Austrija. Države sa visokim životnim standardom, jakim ekonomijama, strogim poštovanjem i primenom zakona, odličnim obrazovnim sistemom, dobro organizovanim javnim prevozom, što je ujedno sinonim za red i disciplinu kojom odišu. Dok je najveća mana otuđenost među ljudima, usmerenim prioritarno na svoj posao.
- Drugu grupu čine Španija i Portuglija. Mediteranske zemlje, mentaliteta sličnog srpskom, sa boljim životnim standardom uz izuzetne prirodne lepote koje istovremeno omogućavaju odmor i zabavu. Sličnost u karakterima naroda ovih zemalja i Srba, dovodi do poistovećivanja uz bogatu kulturu i dobro razvijen turizam. Administrativna neefikasnost je osnovna mana, što još jednom potvrđuje sličnost, u ovom slučaju s negativnog aspekta.
- I ne manje važnu treću grupu čine Francuska i Holandija. Kulturno-istorijski bogate zemlje koje odišu slobodom, liberalnošću, multikulturalnošću uz naravno visok standard. Odnosno zemlje koje pružaju ono što i dalje nije deo socio-kulturnog ambijenta Srbije. Osnovne mane su nebezbednost u određenim gradovima kao i sloboda koja u određenim aspektima prevazilazi okvire, preširoke po kriterijumu prosečnog Srbina.

Nit koja povezuje prednosti života u većini zemalja je sloboda – kretanja, govora, mišljenja..... kao i neuporedivo veća mogućnost izbora u svim sferama života, u odnosu na Srbiju.

Tokom turističkog putovanja teško je uočiti sve bitne karakteristike društvenog sistema zemlje koja se posećuje, ali se ipak može steći jasnija slika o generalnom stanju. S obzirom na to 24,8% ispitanika ne može da oceni sličnost društvenog sistema u Srbiji u odnosu na države koje su posetili. Ali 41,9% smatra da je društveni sistem različit, 24,8% sličan u maloj meri, a samo 8,6% da je sličan u velikoj meri. Najkarakterističnije razlike su navedene u visokoj stopi korupcije, potpuno urušenom sistemu vrednosti i afirmaciji pogrešnih ljudi u Srbiji. Takođe izuzetno niska društvena odgovornost i nedosledna primena zakona. Multikulturalnost je jedna od osnovnih karakteristika društvenog sistema u zemljama EU, kao i njeno negovanje.

Uvažavanje i poštovanje "Evropskih vrednosti" predstavlja osnovu na kojoj je bazirana ideja o Evropskoj uniji. Svakako da su one u skladu sa osnovnim ljudskim vrednostima i preduslov da bi se one poštovala je njihovo poznavanje. Istraživanje je pokazalo da su ispitanici dobro upoznati sa time šta se sve podrazumeva pod evropskim vrednostima. Te se navode sledeće: multikulturalnost, tolerancija, sloboda, ravnopravnost, razumevanje, različitost, poštovanje ljudskih prava, demokratija, solidarnost, vladavina prava.....

Deo reformi koje predstoje Srbiji kako bi postala članica EU predstavlja i implementacija i primena zakona u oblasti zaštite životne sredine. Činjenica je da Srbija mora još dosta da uradi kako bi se u ovoj oblasti približila evropskim standardima. To potvrđuju i rezultati istraživanja. Tako 94,3% ispitanika smatra da postoji razlika između zemalja EU i Srbije u oblasti zaštite životne sredine, s akcentom da se Srbija nalazi u nezavidnoj poziciji. Dok 5,7% ne može da da odgovor na ovo pitanje, a ni jedan ispitanik se nije izjasnio da je Srbija u ovoj oblasti na nivou evropskih zemalja.

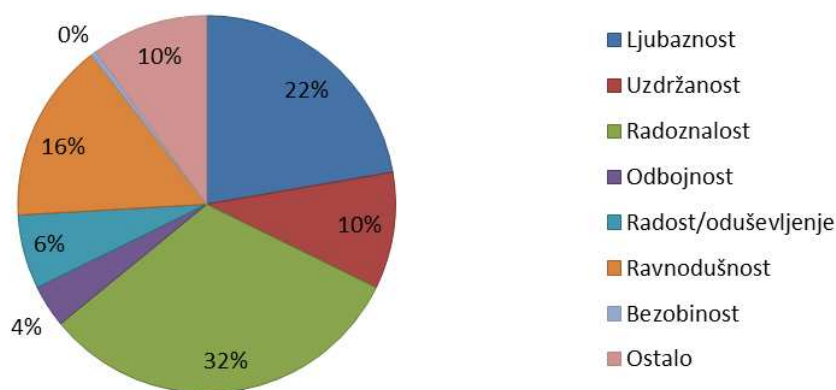
Još jedna potvrda instruiranog uticaja medija o najkvalitetnijem noćnom životu u Srbiji dokazana je odgovorima na pitanje sa ciljem poređenja u ovoj oblasti. Kvalitetniji noćni život u zemljama EU je ocenilo 53,3% ispitanika, dok nešto manji procenat 46,7 prednost daje provodu u Srbiji. Osnovne prednosti noćnog života u Srbiji su raznovrsnost ponude, cene i duže trajanje. Identičan argument i za kvalitet van granica Srbije je raznovrsnost, posebno sa aspekta različitih muzičkih žanrova kao i češće gostovanje svetskih muzičkih zvezda u odnosu na Srbiju.

Obzirom da je posedovanje predrasuda o određenim narodima ili etničkim grupama činjenica, sledećim pitanjima smo želeli da dobijemo odgovore u vezi načina reagovanja stanovnika različitih zemalja kada znaju da im je sagovornik iz Srbije. U preko 50% slučajeva su bile pozitivne reakcije, u oko 25% slučajeva uočena je uzdržanost i ravnodušnost, uz neznatan broj negativnih reakcija. Interesantno je da su pod odgovorom "ostalo" najčešće navođeni odgovori neinformisanost, o Srbiji: geografskom položaju, istoriji, državnom uređenju itd. kao i iznenađenost (Grafikon br. 2).

Pitanje iz iste kategorije o odnosu ljudi sa kojima su komunicirali formira sledeću sliku: Prijateljski i srdačan odnos bio je prisutan u preko 85%, uz zanemarljivo mali procenat negativnog pristupa ili reakcije. Pod odgovorom "ostalo" najveći broj odgovora bio je: ravnodušnost, ljubaznost, radoznalost itd (Grafikon br. 3).

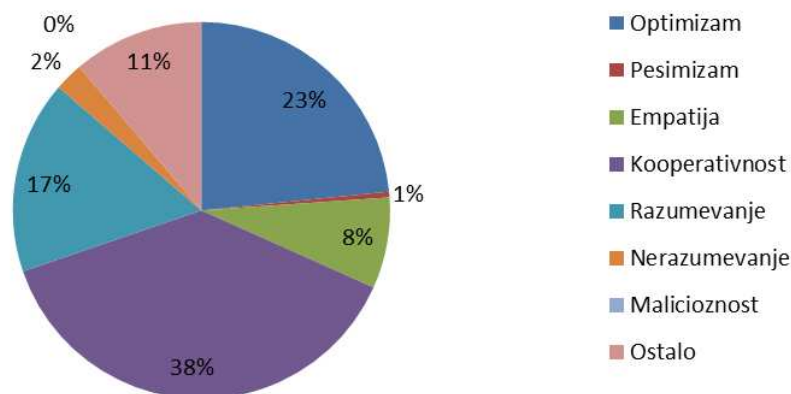
Iz dobijenih podataka koji generalizuju ponašanje stanovnika gotovo svih evropskih zemalja može se uočiti visok nivo solidarnosti, što je između ostalog u skladu sa evropskim vrednostima. Takođe, više nego pozitivan odnos prema građanima Srbije.

Reakcija na nacionalnu pripadnost

Grafikon br. 2 – Način reagovanja ljudi iz zemalja EU nakon saznanja da im je sagovornik iz Srbije

Reakcije u neposrednim kontaktima

Grafikon br. 3 – Način reagovanja ljudi iz zemalja EU u neposrednim kontaktima

Što se tiče realizacije profesionalnih planova mladi ljudi u Srbiji su prilično neopredeljeni. To je u skladu sa vrlo nestabilnom socio-ekonomskom situacijom u zemlji i egzistencijalnom nesigurnošću karakterističnom za Srbiju. Nemogućnost dugoročnog planiranja potvrđena je dobijenim rezultatima. Tako 46,7% ispitanika želi da svoje profesionalne planove realizuje u zemljama EU, dok se za Srbiju opredelilo 22,9%. Izuzetno visok procenat je onih koji nisu sigurni šta i gde žele realizaciju planova u vezi školovanja, posla, neformalnog obrazovanja itd. čak 30,5%.

U prilog stvaranja ili potvrđivanja evropskog identiteta u celini, su i rezultati ankete dobijeni na pitanje: "Koliko se sada osećate evropljaninom/evropljankom u odnosu na period pre putovanja?". Visok procenat ispitanika koji su se izjasnili da se osećaju više evropljaninom/evropljankom, gotovo 50%, zatim očekivano 46,7% onih koji se osećaju isto i samo 3,8% ispitanika koji se osećaju manje evropljaninom/evropljankom nakon putovanja. Ovo je još jedan dokaz, koliko je značajan projekat na osnovu koga je rađeno istraživanje, a takođe, koliko je putovanje promenilo percepciju mladih ljudi za manje od 30 dana.

Neophodnost mobilnosti mladih ljudi dokazana je na još jednom primeru. Čak 89,5% ispitanika želi da živi u nekom od evropskih gradova, dok preostalih 10,5% svoju budućnost projektuje samo u Srbiji. Od ukupnog broja ispitanika koji žele da žive i u evropskim gradovima, 73,4% želi privremeno preseljenje, a 26,6% smatra da bi bilo najbolje da se za stalno isele iz Srbije. Najčešći razlozi za privremeni odlazak su nastavak školovanja i razni drugi vidovi stručnog usavršavanja. A najinteresatniji gradovi Berlin, Beč, Barselona, Pariz, Lisabon.... Želje za stalnim preseljenjem su vezane uglavnom za Beč i Berlin koji pružaju velike mogućnosti sa aspekta zaposlenja, kao i Lisabon koji po načinu života podseća na veće gradove u Srbiji pri čemu je životni standard na višem nivou. Rezultati potvrđuju činjenicu o neophodnosti reforme obrazovnog sistema u Srbiji, kako bi univerziteti bili konkurentniji sa aspekta kvaliteta i snažnije umrežavanje sa najboljim evropskim visokoškolskim ustanovama. Pored toga, naponi države da smanji odlazak visokokvalifikovanih kadrova očigledno ne daje očekivane rezultate, jer su ispitanici isključivo nosioci fakultetskih diploma sa univerziteta u Srbiji.

Drugi deo istraživanja ima za cilj evaluaciju promene stavova studenata, koji su bili anketirani pre polaska na putovanje i nakon povratka. Broj anketiranih studenata u ovom delu istraživanja bio je 70, s tim da je broj žena bio znatno veći 51 prema 19 muškaraca. Prosečna starost učesnika – studenata završnih godina fakulteta, univerziteta u Srbiji je 23,6 godina.

Osnovne karakteristike života građana, u zemljama EU po mišljenju mladih ljudi iz Srbije su prvenstveno visok životni standard, kao izrazito najuočljivija osobina. Zatim mobilnost građana, ekonomska stabilnost, sloboda kretanja i velika mogućnost zaposlenja. Uočljivo je da prevladavaju gotovo isključivo pozitivne osobine, što je u potpunoj suprotnosti sa jako izraženim evroskepticizmom prisutnim u istraživanjima među građanima Srbije. S tim u vezi preko 80% ispitanika smatra da je putovanje uticalo na promenu njihovih stavova o životu u zemljama EU. Promenu stavova u velikoj meri uvidelo je 26,7%, a 55,6% studenata smatra da su u maloj meri promenili mišljenje. Među 17,8% učesnika u projektu koji su pretpostavljamo bili dobro informisani nije došlo do promene stavova po ovom pitanju. Učešće u pomenutom projektu omogućilo im je realno sagledavanje situacije, što za posledicu ima kako oduševljenje tako i razočarenje videnim.

S individualnog aspekta željene destinacije pre putovanja u potpunoj su suprotnosti sa zemljama i gradovima u kojima su se najduže zadržavali. Objašnjenje za to je nepostojanje plana puta ili pak nedovoljno definisanog plana, dok je drugi razlog uticaj grupe sa kojom se putuje. Tako su pre putovanja najinteresantnije zemlje bile Francuska i Španija s akcentom na kulturnu baštinu koju poseduju i Nemačka - ekonomski i industrijski predvodnik Evrope. Podaci dobijeni po povratku sa putovanja pružaju drugačiju percepciju:

- U prvom redu su dve zemlje koje su iz potpuno različitih razloga bile prvi izbor, a to su Portugalija i Nemačka. Portugalija predstavlja mediteranskog načina života, mentaliteta sličnog srpskom. Nemačka izuzetno dobro organizovana zemlja sa sjajnim socijalnim programima, sistemom obrazovanja, javnim prevozom itd.
- U drugoj grupi zemalja su Holandija i Francuska. Zemlje sa visokim životnim standardom i sredine u kojima su vrednosti kao što su multikulturalnost, sloboda izbora, tolerancija sveprisutne u znatno višoj meri.

Mane života u prethodno pomenutim zemljama su nedovoljna bezbednost, preterana usmerenost na posao pa čak i netolerancija prema ljudima sa drugih govornih područja.

Dominantne karakteristike na osnovu kojih je društveni sistem u Srbiji po mišljenju ispitanika drugačiji u odnosu na zemlje EU je: nizak životni standard, netolerancija, nezaposlenost, neorganizovanost, poremećen sistem vrednosti, visoka stopa korupcije... Potvrda da su se studenti uverili u istinitost iznetih stavova pre putovanja mogu se videti u sledećim rezultatima. Samo 6,7% ispitanika smatra da je društveni sistem u Srbiji sličan u velikoj meri u odnosu na zemlje koje su posetili, 33,3% odgovara da je sličan u maloj meri, a 28,9% anketiranih ocenjuje sistem različitim. Kao i u prvom delu istraživanja veliki procenat čak 31,1 ne može da oceni razliku, jer je njihov boravak u inostranstvu bio kratak kako bi mogli da se formiraju adekvatni stavovi.

Percepcija o "Evropskim vrednostima" se nije bitno promenila poredeći odgovore pre i posle putovanja. Tako se u oba slučaja pod "Evropskim vrednostima" podrazumeva: tolerancija, solidarnost, ravnopravnost, demokratija, poštovanje... S tim da je jedina primetna razlika u učestalosti ponavljanja reči "sloboda", posebno u kontekstu sloboda kretanja, u odgovorima studenata nakon povratka sa puta. Gotovo svi odgovori su u skladu sa vrednostima koje propagira Evropska unija kao zajednica država, sem sporadičnih prokomunističkih – "red, rad i disciplina".

Još jedna potvrda koliki obrazovno – informativni karakter ima projekat Putujemo u Evropu, su i odgovori na pitanje o razlikama u oblasti životne sredine između Srbije i zemalja EU. Dok je pre putovanja 82,9% anketiranih smatralo da postoje očigledne razlike u korist zemalja EU, a 17,1% nisu mogli da ocene. U rezultatima posle putovanja 93,3% odgovara potvrdno, dok čitavih 6,7% ne može da da odgovor na ovo pitanje. U oba slučaja nema učesnika u projektu koji su u ovom aspektu izjednačili zemlje EU sa Srbijom. Bolja informisanost mladih ljudi koja se vidi na osnovu iznetih komentara, bez sumnje će pozitivno uticati da i u svom okruženju utiču na poboljšanje situacije u ovoj oblasti, jer sistemske promene trenutno ne daju zadovoljavajuće rezultate.

Prethodno formirani stavovi o kvalitetu noćnog života u Srbiji i zemljama EU gotovo da ni malo nisu promenjeni. Sledeći rezultati to potvrđuju. Pre odlaska na put 58,6% ispitanih prednost daje noćnom životu u Srbiji, a 41,4% smatra da je kvalitet na strani gradova u inostranstvu. Nakon povratka rezultati su skoro identični. 60% više uživa u provodu u svojoj zemlji, dok se 40% ne slaže sa tom pretpostavkom. Osnovne prednosti koje upotpunjuju kvalitet noćnog života u Srbiji su raznovrsnost, kako s aspekta muzičke ponude tako i lokacije. Sledeći argumenti su da duže traje, jeftinije je, veći izbor tokom radnih dana i verovatno najznačajniji razlog su neposredni i zabavni ljudi koji čine atmosferu prijatnijom.

Obzirom da su učesnici projekta bili studenti koji nisu mnogo putovali do tada, prilično nezahvalno je bilo da odgovore na pitanje kakvu reakciju očekuju od ljudi iz zemalja EU kada im kažu iz koje države dolaze. Po povratku sa putovanja odgovarali su na identično pitanje. Primetne razlike bilo je u nekoliko kategorija odgovora. Odnosno, očekivali su da će ljudi koje budu sretali biti manje ljubazni, a više radoznali i ravnodušni. Pod odgovorom ostalo najčešće se navodi na sagovornici nisu dovoljno informisani o Srbiji, jer nisu znali geografski položaj a neki gotovo ništa. U oba slučaja broj pozitivnih reakcija prelazi 50%, a u 25% - 35% su reakcije uzdržanost i ravnodušnost, dok su negativne reakcije i očekivane i doživljene u neznatnom procentu. U Tabeli br. 1 su prikazani rezultati u procentima dobijeni u anketama pre i posle putovanja.

	Ljubaznost	Uzdržanost	Radoznalost	Odbojnost	Radost / oduševljenje	Ravnodušnost	Bezobzirnost	Ostalo
PRE	22.1	19.3	32.9	4.3	4.3	15.0	0.0	2.1
POSLE	26.6	17.4	28.4	3.7	6.4	10.1	0.0	7.3

Tabela br. 1 – Pretpostavljene i doživljene reakcije ljudi iz zemalja EU nakon saznanja da im je sagovornik iz Srbije (brojevi u poljima izražavaju procentualnu vrednost)

Kulturološke razlike prisutne između građana različitih zemalja na različite načine se mogu manifestovati u međusobnim kontaktima ljudi. Studenti su u dve ankete izneli svoje pretpostavke i doživljaje o neposrednim kontaktima sa građanima zemalja koje su posetili. Značajnijih promena u percepciji bilo je u kategoriji veće kooperativnosti nego što su očekivali i manje razumevanja od očekivanog. U ukupnom zbiru uzimajući u obzir obe ankete zasebno, pozitivne reakcije su zastupljene u preko 90% slučajeva. U Tabeli br. 2 su prikazani rezultati u procentima dobijeni u anketama pre i posle putovanja.

	Optimistični	Pesimistični	Empatični	Kooperativni	Puni razumevanja	Bez razumevanja	Maliciozni	Ostalo
PRE	27.9	0.0	3.6	31.4	32.1	2.9	0.0	2.1
POSLE	25.8	1.0	4.1	41.2	21.6	2.1	0.0	4.1

Tabela br. 2 – Pretpostavljene i doživljene reakcije ljudi iz zemalja EU u neposrednim kontaktima (brojevi u poljima izražavaju procentualnu vrednost)

Na osnovu dobijenih rezultata projekat Putujemo u Evropu ne utiče značajno na profesionalne planove, učesnika projekta. Rezultati istaživanja pre i posle putovanja su gotovo identični. Nepuna 43% ispitanika svoje profesionalne planove želi da realizuje u zemljama EU, 31% ostvarenje planova vezuje isključivo za Srbiju, a i dalje visok procenat studenata čak 25% nema jasan plan po ovom pitanju. Izneseni rezultati su istovetni u obe ankete, s minimalnom razlikom od 1% u kategoriji neodlučnih.

Nastankom i širenjem Evropske unije termin "Evropa" poprimio je mnoga značenja. Mnoga od njih nisu još precizno definisana. A pošto Evropska unija nije država, problem identiteta postaje još kompleksniji. U skladu sa tim u anketi pre putovanja 84,3% ispitanika je ocenilo da se oseća evropljaninom/evropljankom, a preostalih 15,7% je odgovorilo odrično. Po povratku sa putovanja na pitanje "Koliko se sada osećate evropljaninom/evropljankom u odnosu na period pre putovanja?" 55,6% studenata je odgovorilo da se oseća više evropljaninom/evropljankom, svaki četvrti ili 26,7 je odgovorio - isto, a 17,8% - manje. Interesantno je da od ukupnog broja ispitanika koji su odgovorili da se ne osećaju evropljaninom/evropljankom pre putovanja, u anketi posle putovanja iznose sledeće stavove: više – 36,3%, isto – 18,2%, i manje – 45,5%.

Određene evropske metropole definitivno imaju moć da putnike koji ih posećuju, općine i ostave bez daha. Jedna od tih metropola sigurno je i Berlin. Poredeći stavove ispitanika može se zaključiti da je za više od 25% porastao broj onih koji bi želeli da žive u nekom od gradova Evrope. Pogađate najveći broj njih bi želelo da baš živi u Berlinu. Možda je razlog za to i činjenica da je Berlin bio prvi grad koji su posetili na putovanju. S druge strane glavni razlozi za privremeni ili stalni boravak u ovom gradu su način života,

usavršavanje, prijatni ljudi. Pre putovanja 61,4% studenata se izjasnilo da bi želelo da živi u nekom od evropskih gradova, a preostalih 38,6% je odgovorilo odrično. Od ukupnog broja potvrdnih odgovora samo 4,7% bi se odselilo iz Srbije za stalno, a svih ostalih 95,3% bi to želelo samo privremeno. Učešće u ovom projektu je umnogome dovelo do promene stavova, tako da sada celih 86,7% želi da živi bar privremeno izvan Srbije, a 13,3% ne. Takođe je i veći procenat onih koji odlazak iz svoje zemlje planiraju za stalno 15,4%, dok 84,6% to želi samo privremeno. Prioritetni razlog za mahom privremeni život u nekom od evropskih gradova su različite vrste stručnog usavršavanja. Prikazani rezultati su u potpunoj suprotnosti sa rezultatima iznesenim u jednom od pitanja u vezi lokacije za realizaciju profesionalnih planova, među kojima je i prethodno pomenuto stručno usavršavanje. Odnosno, 31% ispitanika svoje profesionalne planove želi da realizuje isključivo u Srbiji, plus 25% neodlučnih daje računicu od oko 56%, a sa druge strane celih 86,7% želi da živi privremeno ili stalno izvan Srbije.

Zaključak

Kako oceniti perspektivu jedne zemlje kada najobrazovaniji mladi ljudi po prvi put putuju van njenih granica u dvadesetpetoj godini života? Dugogodišnja izolacija pod kojom su živeli građani Srbije nanela je ogromnu štetu generacijama koje u tom periodu nisu imale mogućnosti za svestrani napredak koji zaslužuju. Potvrda za tu konstataciju se može uočiti i na banalnim primerima kao što je neverovatna oduševljenost dobro organizovanim javnim prevozom u nekim od Nemačkih gradova.

Pored nezavidne situacije u kojoj se nalaze mladi ljudi, doduše ne svojom krivicom, pred njima je put reforme sistema u kojem živimo a koji, moramo se složiti, ima mnogo nedostataka. I nadovezujući se na prethodno pomenuta dva velika problema, treći možda i najveći je nasleđe socijalističkog sistema upravljanja. Prevelika kolektivna odgovornost, a mala individualna. Odnosno letargičnost budućih reformatora.

Gotovo svi rezultati pokazuju da je projekat Putujemo u Evropu ispunio svoje ciljeve. Takođe, na osnovu rezultata može se zaključiti da su stavovi ispitanika umnogome promenjeni. Što znači da proaktivni pristup pojedinaca ili grupe ljudi može da utiče na buđenje svesti sve većeg broja sugrađana. Na taj način širenjem preduzetničkog duha, menjaće se svest građana da je potrebno da preuzmu i snose odgovornost kako u svom interesu tako i u interesu zajednice u kojoj žive.

Formiranjem kvalitetnih kriterijuma vrednost promovisaće se obrazovani ljudi, koji poseduju adekvatna znanja i veštine. Ovo istraživanje predstavlja potvrdu da se postojeći kapaciteti mogu i moraju aktivirati, jer naznanje je najplodnije tlo za manipulaciju.

Izvori

<http://www.gpa.rs> – Global Project Agency

<http://www.emins.org> – Evropski pokret u Srbiji

<http://www.seio.gov.rs> – Kancelarija za evropske integracije